

ВДОСКОНАЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Маршицька В.В., канд.пед.наук, доцент
Національний університет державної податкової служби України

У статті йде мова про самостійну роботу як один з видів навчальної діяльності студента. Цей вид роботи сприяє формуванню високого рівня професійної підготовки, стимулює пізнавальну діяльність. Пропонуються форми та види контролю за результатами самостійної діяльності, типологія завдань для самостійної роботи студентів.

Ключові слова: система навчання, пізнавальна діяльність, самостійна діяльність студента, форми та види контролю за результатами самостійної діяльності.

Маршицкая В.В. Совершенствование самостоятельной работы студентов как средство оптимизации учебного процесса.

В статье идет речь о самостоятельной работе как одном из видов учебной деятельности студента. Этот вид работы способствует формированию высокого уровня профессиональной подготовки, стимулирует познавательную деятельность. Предлагаются формы и виды контроля за результатами самостоятельной деятельности, типология заданий для самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: система обучения, познавательная деятельность, самостоятельная деятельность студента, формы и виды контроля за результатами самостоятельной деятельности.

Marshytska V.V. Perfection of independent work of students as mean of optimization of educational process.

In the article speech goes about independent work as one of types of educational activity of student. This type of work is instrumental in forming high level of professional preparation, stimulates cognitive activity. Forms and types of control after the results of independent activity, type of tasks are offered for independent work of students.

Keywords: departmental teaching, cognitive activity, independent activity of student, forms and types of control after the results of independent activity.

Питання впровадження європейської системи освіти у вищих навчальних закладах України є актуальною проблемою сьогодення. Особливе місце у цьому процесі займає індивідуальна траєкторія навчання, складником якої є самостійна робота студентів. Вона забезпечує (студенту з урахуванням його індивідуальних особливостей, здібностей, рівня підготовленості) можливість якісно засвоювати і усвідомлювати навчальний матеріал, поглиблювати і розширювати знання, вдосконалювати уміння та навички.

Самостійна робота студентів, її організація та впровадження не є чимось новим для вітчизняної вищої школи. Починаючи з середини ХХ століття, цій проблемі приділяли значну увагу науковці вітчизняної та зарубіжної педагогіки: Л.Л. Головка, С.Г. Заскелета, Н.Г. Сидорук, І.А. Шайдур, В.М. Буринський, Л.М. Журавська, М.І. Сичова, М.М. Солдатенко. Результати своїх досліджень вони активно впроваджували в навчальний процес. Та сучасні соціально-економічні та соціокультурні умови вимагають суттєвого удосконалення форм та методів організації самостійної роботи студентів. На наше переконання, навчальні заклади не можуть у повному обсязі надати студентам необхідні знання та навички з професійної підготовки, оскільки кожні 2-3 роки радикально змінюється наукова інформація, створюються нові технології. Тому так необхідно навчити студентів у подальшому постійно працювати над собою, саморозвиватися. Ми керуємось тим, що самостійна робота – це форма навчальної діяльності, в результаті якої студент виконує завдання без допомоги викладача. Проте це дуже спрощений погляд на питання.

Метою нашого дослідження є аналіз проблем, які виникають у навчальному закладі в процесі впровадження системи самостійної роботи студентів з урахуванням вимог, пов'язаних з переходом до болонської системи навчання.

Проблема формування повноцінної навчально-пізнавальної діяльності студентів на сьогодні потребує розробки концепції удосконалення організації самостійної роботи студентів, в якій будуть сформульовані її структура (мотиви, мета, засоби виконання як сукупність розумових та мнематичних прийомів), закономірності організації (формування структурних компонентів, здійснення контролю), рівень спрямованості (від нижчої навчальної до вищої, на якій студент активно розвиває та реалізує свою особистість засобами навчально – пізнавальної і професійної діяльності) [6].

При такому підході головною метою організації навчального процесу є розвиток та вдосконалення у студентів різноманітних мотивів, які стимулюють навчання. В деяких середніх навчальних закладах України впроваджується концепція розвиваючого навчання під керівництвом В.В. Репкіна [8]. Основи цього підходу, на нашу думку, можуть бути використані і у вищих навчальних закладах. Для цього необхідно:

- впровадити систему поточного комплексного діагностування рівнів розвитку та якісних особливостей мотивації, цілеспрямованості основних розумових операцій студентів через спостереження, тестування;
- з урахуванням цього будувати аудиторні заняття, базуючись на принципах системності та діагностичності;
- проводити групові інтелектуальні тренінги, які формують навички аналізу та синтезу нового навчального матеріалу.

Самостійна робота студентів – один з найскладніших моментів організації навчального процесу в вузі. Разом з тим, вона є однією з найбільш ефективних форм навчальної роботи студентів. Тому правильна, раціональна

організація самостійної роботи є найбільш потужним резервом вдосконалення вищої освіти.

На нашу думку, в найбільш узагальненому вигляді в основу класифікації практичних умінь можуть бути покладені розвивальні цілі навчання, що охоплюють як сприйняття (розуміння) навчального матеріалу, його засвоєння та оперування ним, так і творче його застосування.

У розробці завдань для самостійної роботи ми виходили з характеру навчальної діяльності студента під час виконання завдань та урахування специфіки навчального матеріалу. На основі цього було виділено три види завдань для самостійної роботи:

- 1) завдання, що спрямовують студента на роботу із запропонованим навчальним матеріалом;
- 2) завдання, що вимагають пошуку необхідного навчального матеріалу;
- 3) завдання, що вимагають комплексного застосування практичних знань та умінь.

Розглянемо особливості кожного з виділених видів завдань.

1. Завдання, що спрямовують студента на роботу із запропонованим навчальним матеріалом. Цей вид замінює виклад нового навчального матеріалу викладачем і передбачає його самостійне опрацювання студентами. Головна мета такого завдання – довести новий навчальний матеріал до свідомості студента. Типові приклади завдань такого виду:

- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, на основі яких ознак і яким чином класифікують (вказується що)”;
- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, яким чином можна вдосконалити (вказується що)”;
- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, які подальші перспективи розвитку (вказується чого)”.

У всіх наведених прикладах відповідь на завдання можна отримати на основі усвідомленого запам’ятовування та наступного відтворення опрацьованого навчального матеріалу. Є й інша характерна особливість у наведених прикладах – у всіх випадках вказується конкретний параграф підручника. Результатом самостійної роботи студента повинен стати відповідний конспект.

Важливою умовою формулювання завдань першого типу є обсяг того навчального матеріалу, який повинен опрацювати студент. Із психології навчання відомо, що існує оптимальний обсяг навчального матеріалу, доцільний для його успішного сприйняття і усвідомлення. Занадто малий обсяг зумовлює фрагментарність сприйняття, за надмірного обсягу складніше систематизувати сприйняті відомості й виділити в них найсуттєвіше.

2. Завдання, що вимагають від студента самостійного пошуку необхідного навчального матеріалу. Завдання другого виду активізують рівень самостійної діяльності студента. Досягають цього за рахунок відповідного формулювання завдань:

- “Знайдіть у підручнику вимоги (вказується до чого)”;

•“За підручником самостійно з’ясуйте, за допомогою яких закономірностей здійснюється (вказується конкретний процес)”;

•“Користуючись підручником, з’ясуйте, які існують способи забезпечення раціональних умов здійснення (вказується чого)”.

Як видно з наведених прикладів, у цьому випадку не вказується параграф чи розділ підручника, який необхідно опрацювати – потрібні відомості студент повинен відшукати самостійно.

Завдання цього виду орієнтують студента на відбір, усвідомлення і систематизацію навчального матеріалу, а також на самоконтроль; наводять на порівняння, висновки та узагальнення. Доцільною формою результату виконаного завдання може стати не традиційний конспект, а складена таблиця чи схема.

Різновидом завдань другого виду може стати робота з довідковою літературою (словниками, енциклопедіями) – це може бути з’ясування та пояснення деяких термінів загальнотехнічного походження, що доповнюють зміст підручника тощо. Такі завдання особливо цінні тим, що сприяють інтеграції змісту навчальних предметів, а також підвищують рівень технічної грамотності та культури студентів.

3. Завдання, що вимагають від студента комплексного застосування практичних знань та умінь. Цей вид передбачає виконання практичних робіт, спрямованих на закріплення раніше вивченого матеріалу. Основу кожної роботи утворює конкретне практичне завдання, розв’язання якого потребує комплексного застосування відповідних знань та умінь. Традиційно вони посідають головне місце в самостійній роботі студентів.

Однією з найважливіших умов формування самостійної діяльності є контроль за нею. Контроль виконує дві основні функції: корекція та стимулювання. Існує два види контролю: за процесом та за результатом. Але обидва ці види контролю не є кращими для перевірки самостійної роботи, оскільки носять формальний характер.

Основним в самостійній роботі, яка підлягає контролю, є знайдені та опрацьовані студентом шляхи пошуку постановки та розв’язання проблем, які є головним засобом будь-якої пізнавальної та професійної діяльності, здійснюваної фахівцем з вищою освітою. Замість традиційних форм контролю за процесом пізнання та контролю за результатами для самостійної роботи оптимальним є так званий рефлексивний контроль. Це контроль, який здійснюється у формі обміну інформацією між студентом та викладачем у рівноправному діалозі. Студент висловлює пропозиції щодо розв’язання проблеми. Викладач її аналізує, іноді корегує. Такий контроль є неявним. Але він поєднує переваги контролю за процесом та контролю за результатом.

Вказана форма контролю, якщо вона має систематичний характер, орієнтує студента в процесі діяльності на засоби цієї діяльності, що сприяє формуванню у студента навичок аналізу, синтезу та самоаналізу. Формує особистісні якості студента, а саме: розвиває інтерес до своєї індивідуальності в цілому, зосереджує увагу на способах своєї діяльності. Тобто формує навички самоконтролю за своєю діяльністю, орієнтує студента

на аналіз власних способів роботи над проблемою. Впровадження рефлексивного контролю сприяє подоланню формалізму в сучасному вищому навчальному закладі при набутті фахових знань та навичок.

Самостійну роботу студентів можна поділити на поточну та довгострокову. Поточна самостійна робота пов'язана з поточною аудиторною роботою, яка здійснюється в тісній взаємодії. Довгострокова самостійна робота – це ізольована від аудиторної роботи частина навчального процесу. Вона передбачає вивчення певного розділу окремого курсу, опрацювання навчальної літератури. Здійснюється протягом тривалого часу і практично не пов'язана з аудиторними заняттями.

Якщо довгострокова робота не пов'язана з аудиторними заняттями, то поточна самостійна робота передбачає принципово новий підхід до організації аудиторної роботи. Це можна зобразити у вигляді замкненого циклу: Практичне заняття → Лекційне заняття → Самостійна робота → Консультаційне заняття → Залікове заняття.

Практичне заняття упереджує лекційне, оскільки саме воно формулює мотив та зміст завдань навчально-пізнавальної діяльності. Студенту пропонуються не готові знання, а формулюється проблема, яку необхідно вирішити в процесі вивчення матеріалу. Основні завдання практичного заняття:

1. Актуалізація і розвиток мотивів навчально-пізнавальної діяльності через постановку проблеми.

2. Засвоєння методів дослідження проблемного питання.

Далі в процесі лекційного заняття подається блок теоретичної інформації, яка допоможе вирішити проблему, даються підходи до її розвитку та перелік літератури, яка допоможе глибше ознайомитись із проблемою.

В процесі самостійної роботи (поточного типу) студент, для якого спонуканням до навчання виступають мотиви, шукає вихід з проблем, які виникли в процесі навчання. Безпосередній результат такої самостійної роботи – це запропонований студентом варіант вирішення проблеми, крім того, відбувається засвоєння студентами інформації з літературних джерел, формування у них системних знань.

На консультаційному занятті викладач співпрацює зі студентом, виконуючи не стільки керівну роль скільки направляючу. Залікове заняття підводить підсумок виконаної роботи і дає можливість оцінити результати виконаних завдань.

Проблемі організації самостійної роботи студентів з точки зору психологічної проблематики приділяє значну увагу в своїх дослідженнях Е.В. Заїка. Ним виявлено психологічні фактори, які стимулюють процес організації самостійної роботи на достатньому рівні [4]. Це:

- почуття “запрограмованості”;
- великі затрати часу на виконання самостійної роботи;
- не обов'язкова результативність виконаної роботи;
- часткова безпорадність при здійсненні самостійної роботи;

- бажання з боку студента рухатись шляхом незначних фізичних затрат;
- негативний вплив колективу на активність студентів в навчанні;
- відсутність досвіду самостійності;
- відсутність вольової саморегуляції.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що при організації самостійної роботи студентів необхідно обов'язково враховувати і психологічні аспекти цього питання. Інакше ця робота буде мати формальний характер і не дасть бажаних результатів. Отже, виникає необхідність створення психологічної та загальнопедагогічної концепції щодо організації самостійної роботи студентів.

Література:

1. Бондар, В. І. Теорія і практика модульного навчання у вищих закладах освіти (на матеріалі дидактики) / В. І. Бондар // Освіта і управління. – 1999. – № 1. – С. 19–41.
2. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе/ Е.В.Заика // Практична психологія та соціальна робота. –2002. – № 5. – С. 13 – 19.
3. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе/ Е.В.Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002 – №6. – С. 21–32.
4. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе [учебное пособие] / Е.В.Заика – Харьков. – 1991. – 179 с.
5. Журавська Л.М. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд. пед.наук: спец.13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти"/Л.М.Журавська – К., 1999. – 20 с.
6. Мороз І.В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу/ І.В.Мороз – К.: Освіта України. – 2005. – 277 с.
7. Пометун, О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 15–24.
8. Репкин В.В., Репкина Г.В. О системе психолого – педагогического мониторинга в построении учебной деятельности/ В.В.Репкин, Г.В.Репкин // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 24–32.